

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3-4

Тема заняття: Базові поняття композиції.

Мета заняття: Опанування методами основних базових понять видів композиції.

Зміст заняття: Засоби вираження художнього образу. Форма. Колір. Фактура.

Сприйняття форми на площині. Організація композиції. Закони композиції. Рівновага. Єдність і супідрядність. Засоби гармонізації композиції. Ритм. Пропорції. Масштаб. Види композиції. Фронтальна композиція. Об'ємна композиція. Глибинно-просторова композиція.

Вихідні дані: Аналіз проводиться на матеріалі поставки композиції геометричних форм згідно робочої навчальної програми яка виконується студентами в рамках навчальної дисципліни «Малюнок, живопис та кольорознавство». Кожен зі студентів повинен проявити своє індивідуальне сприйняття на основі теоретичних знань та навичок.

Основні завдання:

- Опанування організацією композиції основних законів композиції малюнку;
- Виконати рівноваги та єдності і супідрядність композиції;
- Оволодіння засобами гармонізації композиції, ритмом, пропорцією та масштабом малюнку;
- Опанування видами композиції (фронтальна композиція, об'ємна композиція, глибинно-просторова композиція);
- Опрацювання композиційної постановки геометричних гіпсових фігур.

Художній образ

Художній образ - це вираз творцем свого «Я», свого відчуття, особистісного бачення предмета, явища, навколишнього світу. Це внутрішній стан, душевний настрій художника, гостро відчуває, що пропускає через себе і передавального нам, глядачам, своє розуміння дійсності. Це форма відображення, відтворення об'єктивної реальності з позиції певного естетичного ідеалу в мистецтві. Художній образ являє собою нерозривну, взаємно проникну єдність об'єктивного і суб'єктивного, логічного і чуттєвого, раціонального і емоційного, абстрактного і конкретного, загального та індивідуального, необхідного і випадкового, частини і цілого, сутності і явища, змісту і форми. Завдяки злиттю в творчому процесі цих протилежностей в єдиний, цілісний художній образ творець отримує можливість створення яскравого, емоційна виразного твору. Саме з художнім образом пов'язана здатність мистецтва доставляти людині (глядачеві, читачеві, слухачеві) глибоке естетичну насолоду, пробуджує в ньому почуття прекрасного.

Художній образ твору може бути виражений символом, що належить до певної культури чи епохи, що потребують для його прочитання додаткових знань. Але існують художні твори, образи яких зрозумілі всьому людству, незалежно від часу їх створення.

Засоби вираження художнього образу

Розберемо чотири варіанти найпростіших форм плями. Насправді їх існує набагато більше, але всі вони можуть бути віднесені до цих чотирьох основних.

Квадрат. Закінчена, стійка форма, готова висловлювати стверджують образи. При певних умовах - важка форма, якої чуже рух, тим більше «політ».

Трикутник. Активна форма, що розвивається на площині і в просторі, що несе в собі потенційні можливості руху. Може виражати або викликати агресивні образи. В положенні

вершиною вгору вона стійка, вершиною вниз – по-над нестійка. У цій формі явно виражена боротьба протилежностей, що в свою чергу необхідно для створення цілком конкретних образів. Коло. У цій формі більш ніж в будь-якій іншій виражена ідея природи, Землі, світобудови. Тому такі поняття, як «добро», «життя», «щастя», в найбільшій мірою асоціюються у людини з формою кола або його похідними.

Форма «амеби». Її плинність висловлює нестійкі за характером образи. Романтичність, меланхолія, песимізм - ось їх діапазон.

Лініям також властиво вираз образу. Замкнута лінія, що обмежує силует плями, залежить від сприйняття форми цієї плями. Лінії, що будуються на округлих кривих, ближче до образів кола, еліпса та інших подібних форм, незграбні ламані лінії нагадують трикутник. У лінії завжди закладено більше руху, ніж в плямі, оскільки тут позначається його оптична вагомість. Рух може бути стрімким, спрямованим або повільним, менш цілеспрямованим, хаотичним, тим самим формує різні образи. Одна лінія – це один рівень відчуттів, кілька повторюваних ліній збільшують вплив. Різні за характером лінії збагачують сприйняття, ускладнюють образ, але можуть довести його і до абсурду.

Крім **плям і ліній** до елементів композиції на площині відноситься **точка**. Це теж форма, без якої в окремих випадках просто не можна обійтися. Активність сприйняття точки залежить від її «самотності» або від поєднання кількох точок і інших елементів.

Стилізація - це один з прийомів візуальної організації образного вираження, при якому виявляються найбільш характерні риси предмета і відкидаються непотрібні деталі.

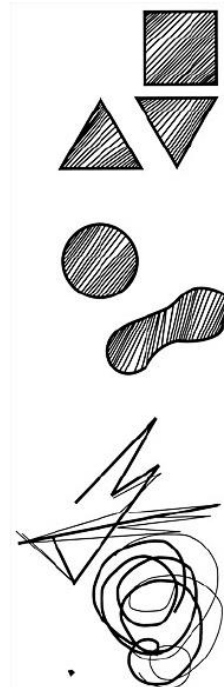
Трансформація - це зміна форми предмета, тобто трансформування її в необхідну сторону: округлення, витягування, збільшення або зменшення в розмірі окремих частин, підкреслення незграбності і т. д.

Пропорція є відповідність між елементами твору і його цілим по відношенню до частини, прийнятої за вихідну, на чому заснована всяка відповідність. Бо справа в тому, що ніякої храм без пропорційності і пропорції не може мати правильної композиції, якщо в ньому не буде точно такого членування, як у добре складеної людини.

Почавши говорити про пропорції форми, не можна не відзначити її виразності, побудованої на контрасті, тобто на зіставленні відмінностей, протилежностей. Наприклад, на контрасті великої форми і маленьких деталей, контрастному поєднанні плями і лінії, закритої і відкритої форми і т. д. При незначній зміні форми (нюанс), її розміру або конфігурації народжуються образи іншого порядку, що не втрачають при цьому своєї виразності. До засобу, пластическіактивно організуючим форму, можна віднести ритм.

Пропорції, контраст, нюанс, ритм, масштаб - це ті кошти, використовуючи які художник створює форму за законами гармонії. У свою чергу саме форма несе художній образ задуманого твору. Крім загальнолюдського сприйняття тієї чи іншої форми у кожного народу є своє конкретне відношення до ній.

Форма - це основне засіб вираження художнього образу, але не єдине. Колір в сукупності з формою дає більш багаті за своїм змістом твору. Крім того, образотворчої форми, які не вираженою кольором, фактурою або світлом, просто не існує.

Композиція

Композиція (від лат. Compositio - складання, зв'язування) - побудова художнього твору, обумовлене його змістом, характером і призначенням і багато в чому визначає його сприйняття. Композиція - найважливіший, організуючий елемент художньої форми, що надає твору єдність і цілісність, соподчиняє його компоненти один одному і цілому.

Композиція є мистецтво розміщувати декоративним чином різні елементи, якими володіє художник для вираження своїх почуттів. У картині кожна частина буде видно і буде грати роль, яка їй призначена, роль головної або другорядну. Все, що не має користі для картини, тим самим шкідливо. Твір несе гармонію цілого: будь-яка зайва деталь займе в сприйнятті глядача місцем іншій, суттєвою.

Основні закони композиції

Створюючи витвір мистецтва, тобто гармонію, необхідно виконати два її неодмінних умови: перше - **рівновагу**, друге - єдність і **супідрядність**. Такі **основні закони композиції**.

Зупинимося на композиційному рівновазі. Це такий стан композиції, при якому всі її елементи збалансовані між собою. Однак не варто плутати це поняття з простим рівнянням величин. Рівновага залежить від розташування основних мас композиції, від організації композиційного центру, від пластичного і ритмічної побудови композиції, від її пропорційних членувань, від колірних, тональних і фактурних відносин окремих частин між собою і цілим і т. Д. Таким чином, можна зробити висновок, що жоден із засобів і законів композиції окремо не створює гармонійний твір, так як все взаємозалежно або врівноважено. Якщо ж в своїх творчих пошуках художник активніше починає застосовувати один із засобів для створення більш виразного художнього образу, то результатом такого підходу повинна стати переоцінка всього композиційної побудови твору. Може знадобитися зміна його пропорцій, збільшення або, навпаки, зменшення кількості елементів композиції, перегляд тональних і колірних відносин і т.п.

Рівновага по-різному проявляється в симетричних і асиметричних композиціях. Симетрія сама по собі ще не є гарантією врівноваженості в композиції. Кількісне невідповідність симетричного елемента і площині (або диспропорція частин і цілого) стає візуально неврівноваженим. Людина завжди тяжіє до рівноваги форм, що створює більш повний психологічний комфорт, гармонію проживання в предметно-просторового середовища.

Врівноважити **симетричну композицію** набагато легше, ніж асиметричну, і досягається це більш простими засобами, так як симетрія вже створює передумови для композиційної рівноваги.

Правильно знайдена **симетрична композиція** сприймається легко, як би відразу, незалежно від складності її побудови. Асиметрична же часом вимагає більш тривалого осмислення і розкривається поступово. Однак твердження, що симетрична композиція більш виразна, неправомірно. Історія мистецтв підтверджує, що асиметрично побудовані за законами гармонії композиції нічим не поступаються, з точки зору художньої цінності, симетричним.

Вибір побудови або структури твору залежить від художнього бачення автора, від його бажання знайти більш виразну композицію для створення конкретного художнього образу.

Гармонія є зв'язок різних частин в єдине ціле. Цей зв'язок дуже складна, найтонша, різноманітна. Як же здійснюється такий зв'язок і що таке ціле? Ясно, що зв'язати частини між собою так, щоб вони представляли деякий закінчене ціле, можна тільки за рахунок подібності самих речей, інакше кажучи, за рахунок загального.

Тому, ставлячи завдання організації гармонійної композиції з деякої кількості елементів, необхідно, щоб вона (композиція) була єдина. Це повинно виразитися в єдності пластичного рішення, образного і смислового розкриття теми, в єдності формоутворення, колористичного і фактурного вирішення. Єдності можна досягти шляхом підпорядкування.

Але перш ніж розбиратися в різних варіантах підпорядкування, зверніть увагу на організацію композиційного центру, так як супідрядність відбувається в основному між центром і іншими елементами. Саме композиційний центр є виразником художнього образу і несе смислове навантаження.

При організації композиційного центру слід враховувати закони візуального сприйняття площині. Як правило, він розташовується в активній, центральній її частині. Зсув відносно геометричного центру надає часом твору велику внутрішню напруженість і пластичну виразність в розкритті художнього образу і теми.

Ритм. Людина відчуває ритми серця, дихання, ритмічно рухається при ходьбі, бігу, танці. Будь-яка трудова діяльність пов'язана з ритмічними рухами, тобто з повторами. Найважливіші ознаки ритму це повторюваність явищ, елементів або форм, закономірність їх чергування. «Ритм» буквально означає «такт, мірність» (від грецького «рафмос»).

День, ніч, день, ніч ... Зима, весна, літо, осінь, зима, весна, літо, осінь, зима ... У свій час року змінюється іншим, потім все повторюється знову і знову. Дитинство, отрочество, юність, зрілість, старість. Тимчасовий ритм пов'язаний з якісними змінами в людині, його фізичним станом, а також з підвищенням духовного і розумового рівня. Будь-яка особа знаходиться в системі розвитку всього людства, що живе на Землі, а Земля в свою чергу є частиною Всесвіту, яка також має свій розвиток і рух, тобто певний ритм. Фізіологи і психологи встановили, що людина реагує не тільки на свої власні ритми, а й здатний засвоювати ритми, що йдуть ззовні. При цьому організм як би налаштовується на зовнішнє джерело ритму і адаптується до нього. Процес засвоєння ритму досить складний, він протікає як на рівні вроджених безумовних рефлексів, так і умовних, придбаних людиною протягом усього життя. Сучасні наукові дослідження доводять, що ритм визнається подразником, що формує естетичні почуття.

Динаміка ритму обумовлюється закономірним чергуванням однорідних елементів і простору. У мистецтві ритм розуміється як синтез кількості і якості в вираженні художньої форми. Для глядача, що сприймає твір мистецтва, засоби гармонізації композиції щестуєт два типи ритму: активно-динамічний і пасивно-динамічний. До першого належать звукові (музичні), танцювальні, світлові та інші ритми, тобто ритми, які з'являються і зникають в певних тимчасових рамках. До другого (пасивного) типу відносяться ритми в архітектурі, живописі, скульптурі, графіці, де пластичні форми знаходяться постійно і відчуття ритму виникає з співвідношення реально існуючих елементів. Вплив на глядача активно-динамічного ритму багато в чому залежить від тривалості його сприйняття.

Контраст форм, кольору, фактури, виражений графікою. Саме контраст дасть можливість швидкого прочитання теми, інформації, сюжету. У той же час в іншому творі контраст може перешкодити основною композиційною задачі і навіть зруйнувати її. Так, при створенні багатого текстильної поверхні швидше за все буде застосовано такий засіб, як нюанс, виражене формоутворенням, колоритом, фактурою.

Контраст, нюанс, тождество — это композиционные средства, помогающие организовать уравновешенную, единую и соподчиненную композицию. То есть композицию, гармоничную во всех отношениях.

Контраст, нюанс, тождество — это средства, которые дают художнику возможность создавать волнующие его художественные образы. В зависимости от доминирования одного

средства над другим возникают различные ассоциации и художественные образы, создается эмоциональный настрой всего произведения.

Контраст и нюанс — взаимодополняющие средства, которые не могут существовать отдельно друг от друга. Гармония— это сочетание противоположностей, их равновесие.

Пропорції. Одне з найважливіших засобів гармонізації - пропорції (зв'язку частин і цілого). Продовжуючи тему єдності цілісного твору, ми стверджуємо, що пропорції і є саме той засіб, в основі якого закладена ідея співвідношення цілого і складових це ціле частин. Під пропорцією розуміється відношення частин цілого між собою і цим цілим.

Використовуючи у своїй творчості спадщина попередників, багато художників продовжують їхні пошуки систем пропорціонування, пошуки свого канону, який дозволив би створювати неповторні твори мистецтва. Багато авторів йшли по шляху поєднання в своїх творіннях різних систем пропорціонування.

До **фронтальним композиціям** можна адресувати «площинні» композиції, а також композиції, що мають рельєф. Композиції на «площині» представлені творами, виконаними в різних техніках і матеріалах. Можна назвати твори живопису і графіки, виконані в традиційних техніках, і твори, які змогли з'явитися лише на певному рівні розвитку науки і техніки. До них відносяться комп'ютерна графіка, голографія та інші. Фронтальна композиція широко використовується в творах декоративно-прикладного характеру, де фактура матеріалу часто надає рельєфність композиції.

Композиції, «виступаючі з площини», тобто мають рельєф, також відносяться до фронтальним. Вони сприймаються глядачем фронтально і не вимагають бокового огляду. Рельєф творів дозволяє виявити їх форму і композиційна побудова за рахунок світла і тіні. Таким композиціям властива робота матеріалу, гра фактури.

До **об'ємної композиції** можна віднести твори мистецтва, які мають три виміри (довжину, ширину і висоту), тобто параметри, що характеризують обсяг взагалі і вирішальні художні завдання. Це скульптура, дрібна пластика, малі архітектурні форми, твори декоративно-прикладного характеру, різні утилітарні обсяги, будь то посуд, меблі, транспортні засоби, одяг - в загальному, все те, що включає в себе дизайн.

Навіть в цьому простому перерахуванні відчувається, яке широке застосування може мати об'ємна композиція в нашому житті для створення функціональних предметів, що забезпечують життєдіяльність людини. Тому можна припустити, що саме обсяг вперше привернув увагу людини як об'єкт прикраси. Пошуки зручної форми поєднувалися з пошуками методів надання їй виразності і краси. Працюючи над об'ємною формою, художник не забував також про колір і фактурі як активних образотворчих засобах, що допомагають створити той чи інший художній образ. Дійшли до нас шедеври об'ємної композиції і через сотні років вражають поєднанням функціональної продуманості предметів побуту і художнього завершеністю форми, виразністю кольору, фактури.

Протягом століть існування об'ємної композиції змінювалися художні та пластичні принципи, пріоритети тих чи інших стилів, велися пошуки нових матеріалів і способів їх виготовлення, але закони гармонії і краси залишалися незмінними. Засоби гармонії, за допомогою яких художники домагалися найкращих результатів, і понині залишилися тими ж.

Об'ємну композицію можна поділити на два типи: симетрична і асиметрична. Найбільш поширена - симетрична об'ємна композиція, що має вертикальну вісь. Всі чотири або більше сторони щодо її однакові. Такий симетричний об'єм в основному організовує навколо себе і однакове простір, тому що він орієнтований на однакове сприйняття з усіх боків.

Глибинно-просторова композиція є вершиною творчих можливостей для художника. Вона впливає на глядача не тільки поєднанням площин, обсягів, а й паузами між ними, тобто простором.

Вплив простору незаперечно сильніше, ніж площині або обсягу. Тут говориться не про значимості або художню цінність, а саме про ступінь можливого впливу, у простору воно більше, так як глядач належить йому і простір буквально обволікає його.

Вплив гармонійного простору, побудованого за законами гармонії, благотворно впливає на особистість. Ось чому існують теорії «променистих міст», «зелених міст», які б створювалися за законами гармонії, і в них би жили гармонійні особистості. У цих теоріях закладена ідея добра, сонця, природи, світу.